

07

ได้รับบทความ : 04/02/2566 | แก้ไขบทความ : 25/07/2566 | ตอบรับบทความ : 11/08/2566
Received : 04/02/2023 | Revised : 25/07/2023 | Accepted : 11/08/2023

การจัดการความรู้รูปแบบวัดโพธิ์ชัย บ้านนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

Knowledge management of Mural Painting at Wat Phochai, Napueng Village, Na Haew District, Loei Province

ไทยโรจน์ พวงมณี¹, คชสิทธิ์ เจริญสุข² และ นัยนา อจรรจนทร³
Thairoj Phoungmanee¹, Kotchasi Charoensuk², Naiyana Ajanathorn³

- ¹ รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย / ผู้รับผิดชอบบทความ (อีเมล: thai-roj@hotmail.com)
- ² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
- ³ รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

¹ Associate Professor, Visual Arts Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University
Corresponding Author (E-mail: thai-roj@hotmail.com)

² Assistant Professor, Music Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University,

³ Associate Professor, Library and Information Science Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University, E-mail: naiyana@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการจัดการความรู้สู่ปฐมนิเทศวัดโพธิ์ชัย และ 2) ศึกษาองค์ความรู้จากการจัดการความรู้สู่ปฐมนิเทศวัดโพธิ์ชัย บ้านนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย ปรากฏุทองถิ่น นักวัฒนธรรม นักวิชาการทองถิ่น และกลุ่มผู้สื่อความหมายการท่องเที่ยว จำนวน 12 คน ใช้การศึกษาเอกสาร แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกข้อมูล และประเด็นการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า 1) การจัดการความรู้สู่ปฐมนิเทศวัดโพธิ์ชัยสำหรับการนำองค์ความรู้ไปพัฒนางานด้านการจัดการท่องเที่ยวและด้านการเรียนรู้มี 7 ขั้นตอนดังนี้ (1) การบ่งชี้ความรู้ (2) การสร้างและแสวงหาความรู้ (3) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (4) การประมวลและกลั่นกรอง (5) การเข้าถึงความรู้ (6) การแข่งขันและการแลกเปลี่ยนความรู้ และ (7) การเรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ 2) องค์ความรู้ที่ค้นพบจากการจัดการความรู้สู่ปฐมนิเทศวัดโพธิ์ชัยพบว่า สู่ปฐมนิเทศมณฑลพนมเปญวิหารมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2359 ผนังด้านในแต้มเรื่องราวพุทธประวัติ ทศชาติชาดกโดยช่างแต้มมาจากนอกพื้นที่ ส่วนผนังด้านนอกแต้มเรื่องราววรรณกรรมทองถิ่นโดยช่างแต้มในพื้นที่บ้านนาพึงและช่างแต้มชาวลาว มีลักษณะเป็นภาพเล่าเรื่องราวแบบต่อเนื่องเต็มผนัง

คำสำคัญ : การจัดการความรู้, สู่ปฐมนิเทศ, วัดโพธิ์ชัย

Abstract

This research is the qualitative research aiming to 1) study the processes of knowledge management of mural Painting at Wat Phochai; and 2) study the body of knowledge acquired from the knowledge management of mural painting at Wat Phochai, Napueng Village, Na Haew District, Loei Province. The target group for collecting data comprised 12 informants who were local scholars, culturalists and local education academics, and a group of tourism interpreters. The research tools were documentary review, interview, data recording form, and focus group conversation. The obtained data were analyzed using content analysis. The results were as follows. 1) The knowledge management of mural painting at Wat Phochai in order to apply the body of knowledge for developing tourism management and learning consisted of 7 steps: (1) indicate knowledge; (2) create and search for knowledge, (3) manage the knowledge systematically; 4) process and screen; (5) access to knowledge; (6) share and exchange knowledge; and (7) learn and use the knowledge. 2) The body of knowledge acquired from the knowledge management of mural painting at Wat Phochai revealed that mural painting on the wall of the monastery hall at Wat Phochai was created in 1816 (B.E. 2359). The painting on the wall narrates the life of the Lord Buddha and the story of ten lives of the Lord Buddha, and it was created by the artist who is not a local resident. Meanwhile, the mural painting of the exterior wall narrates the local literatures, and the artists are from Na Pueng village and from Laos. The painting style is telling the story continuously all over the wall.

Keywords : Knowledge Management, Mural Painting, Wat Phochai

บทนำ

อำเภอนาแห้วมีพื้นที่ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีทุนทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ ความเชื่อความศรัทธาและการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนโดยมีวัด 3 แห่งคือวัดศรีโพธิ์ชัย ตำบลแสงภา วัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึ่ง และวัดโพธิ์ บ้านเหมืองแพ้ว แขวงไชยบุรี สปป.ลาว แต่ละวัดมีอัตลักษณ์ คุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน (วราพรณ ภูวิจารณ์, 2555) ซึ่งทุนวัฒนธรรมเหล่านี้มีองค์ความรู้กระจายอยู่ในตัวบุคคลและเอกสารที่มีการพิมพ์เผยแพร่ โดยยังไม่มีการจัดการความรู้ให้เป็นระบบสำหรับนำมาใช้พัฒนาศักยภาพบุคคลและกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยเฉพาะวัดโพธิ์ชัย บ้านนาพึ่ง ถือเป็นพื้นที่ที่นักท่องเที่ยวสนใจเดินทางเข้ามาเรียนรู้สู่บูธแปดที่ปรากฏบนผนังวิหารทั้งด้านในและด้านนอก จากกรลองพื้นที่ศึกษาพบว่า ชุมชนและกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวมีการอธิบายเนื้อหาของบูธแปดในลักษณะภาพรวมที่ยังไม่มีการเจาะลึกในรายละเอียด เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนและขาดเอกสารที่เขียนขึ้นอย่างกระชับเพื่อใช้ศึกษาและนำมาเป็นแนวทางการเป็นผู้สื่อความหมายทางการท่องเที่ยว สุพัตรา พรหมใจ (สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2565) กล่าวว่า พื้นที่บ้านนาพึ่งมีปราชญ์ท้องถิ่นที่มีความรู้และมีเอกสารที่นักวิชาการเข้ามาศึกษาจำนวนมาก แต่เป็นเอกสารที่มีจำนวนหน้ามากและยากแก่การทำความเข้าใจของคนในชุมชนซึ่งถ้ามีกิจกรรมการจัดการความรู้ก็จะทำให้ชุมชนและกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวนำองค์ความรู้มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

การจัดการความรู้สู่บูธแปดจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้คนในชุมชนและกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวได้ร่วมกันแสวงหาความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล เอกสาร ตำราหรือสิ่งแวดลอมที่อยู่รอบตัว ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกต การประชุมเพื่อนำข้อมูลมาสู่การวิเคราะห์ สังเคราะห์ให้เป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าสำหรับนำมาแก้ปัญหาหรือการพัฒนางานของชุมชนให้ก้าวหน้าไปอย่างมีคุณภาพ โดยคนในชุมชนและกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวที่ใช้สู่บูธแปดในการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวจะช่วยกันสืบค้นความรู้ในตัวบุคคลที่เป็นปราชญ์ท้องถิ่น เอกสาร บทความวิชาการ และงานวิจัยและถอดเอาองค์ความรู้มาจัดการให้เป็นระบบเพื่อให้ง่ายต่อการนำมาใช้ในมิติต่าง ๆ ของความรู้ (อดิเทพ จันทรแดง และพรหมภัสสร ชุณหบุญญพิทย, 2565) ซึ่งรูปแบบจัดการความรู้ยังมีระบบและมีขั้นตอนแบบค่อยเป็นค่อยไปจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการจัดการความรู้มีการสังขมข้อมูลที่เป็นระบบชัดเจนและสามารถสร้างประสบการณ์เชิงคุณค่าได้เป็นอย่างดี และสามารถนำองค์ความรู้มาปรับปรุงและพัฒนาการเป็นผู้สื่อความหมายทางการท่องเที่ยวและเพิ่มศักยภาพเครือข่ายชุมชนการท่องเที่ยวต่อไป

สู่บูธแปดถือว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งที่พระสงฆ์ใช้เป็นสื่อและตัวกลางในการอบรมให้ความ

รัฐส่งเสริมพุทธศาสนิกชนระหว่างการเดินทางเทศน์ด้วยการชี้ให้เห็นถึงเรื่องราวของพระพุทธรูปที่ปรากฏในรูปปั้นเพื่อนำความรู้ไปพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในตนเอง (พระครูปลัดไพระพันธ์มมฺหฺมฺ, พระมหาวิฑูรย์สิทธิเมธี, สมุหฺรฺ สงวนสิน และกาญจนพงศ์ สุวรรณ, 2562) ส่วนชุมชนและกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวได้นำเรื่องราวของรูปปั้นในมิติของวิถีชีวิต วัฒนธรรม ปรัชญา หลักธรรมคำสอนผ่านตัวละครหลักของเรื่องราวที่ช่างปั้นสอดแทรกไว้ มาใช้ในการสื่อสารให้กับนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจในรากเหง้าทางความคิดและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย (อดุลย์ หลานวงศ์, พระมหาโยธิน โยธโก และพระภิกษุวัฒน์จันทวฑฺฒโน, 2563) ดังนั้นการเรียนรู้และการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องของชุมชนและกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวที่ถือว่าเป็นตัวแทนพื้นที่ด้วยการเป็นผู้สื่อสารเรื่องราวในรูปปั้นให้กับนักท่องเที่ยวได้เข้าใจถึงมุมมอง ทัศนคติของช่างปั้นที่มีต่อการปั้นรูปลงบนฝาผนังวิหารในแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกันของพื้นที่การท่องเที่ยวบ้านนาฝายมีความหมาย ซึ่งการจัดการความรู้จะทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับรูปปั้นและเป้าหมายของการปั้นรูป ดังเช่นการกลายเป็นพุทธบูชา และการประดับตกแต่งวิหารให้สวยงาม ทั้งนี้เพื่อการช่วยโน้มนำใจพุทธศาสนิกชนให้เข้าวัดมาสัมผัสกับความงามและทำการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนที่แฝงอยู่ในรูปปั้น นอกจากนี้รูปปั้นยังช่วยสร้างบรรยากาศความศรัทธาในพุทธศาสนาและความเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ชุมชนได้อย่างชัดเจนขึ้น (มนัส จอมปฐุ และสุชาติ เถาทอง, 2562) สำหรับกระบวนการจัดการความรู้รูปปั้นจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้มีการเชื่อมโยงความคิดและมุมมองของนักวิชาการที่มีการสืบค้นเป็นเอกสารที่มีการเผยแพร่อยู่ได้สรุปองค์ความรู้ออกมา เช่น แนวคิดและคติการสร้างรูปปั้นภายในวัดอย่างวิจิตรงดงาม (ปาริชาติ กัณหาทรัพย์, สุกัดกาญจน์ จิวาลักษณ์ และสุริยา คำกุนะ, 2565) เช่น การปั้นเรื่องราวพุทธประวัติและวรรณกรรมพื้นบ้านที่ช่วยให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความคิด ความเชื่อ และการแก้ปัญหาพื้นที่บนผนังวิหารและรูปแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน (สมพงษ์ ทิมแจ่มใส, 2551) โดยเฉพาะรายละเอียดของรูปปั้นที่ชุมชนและกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวจะนำไปใช้สื่อสารกับนักท่องเที่ยวเช่น 1) ความเป็นมา 2) การใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ 3) เทคนิควิธีการปั้นของช่างปั้นแต่ละคน และ 4) การดำเนินการปั้นรูปโดยช่างที่มาจากพื้นที่แตกต่างกัน (นงนุช ภูมาลี, 2553) การเรียนรู้ผ่านการจัดการความรู้จะช่วยให้เข้าใจถึงคุณลักษณะเฉพาะของรูปปั้นที่มีความเฉพาะด้วย ไตรเทพ สหะพันธ์, 2562)

จากที่กล่าวมาการจัดการความรู้รูปปั้นวัดโพธิ์ชัยเป็นการนำเครื่องมือการจัดการความรู้ที่มีระบบมาไว้จะทำให้กลุ่มชุมชนและกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีคุณค่า ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการจัดการความรู้รูปปั้นวัดโพธิ์ชัย บ้านนาฝาย อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลยสำหรับการสร้างความรู้ความเข้าใจและการนำองค์ความรู้ไปสู่การประยุกต์ใช้กับการเป็นผู้สื่อความหมายทางการท่องเที่ยวต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของบ้านนาพึ่ง ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาองค์ความรู้จากการจัดการความรู้ของบ้านนาพึ่ง ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.แนวคิดการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ หมายถึงการรวบรวม สร้าง จัดระเบียบ แลกเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ความรู้ในองค์กร โดยพัฒนาระบบจากข้อมูลไปสู่เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อให้เกิดความรู้ และปัญญาเป็นประโยชน์ในการทำงานต่อองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ (คณาทิพย์ ศรีวะระมย์, 2562) ดังนั้นการจัดการความรู้จึงเป็นการจัดการในลักษณะบูรณาการเพื่อก่อให้เกิดการแบ่งปันความรู้ ด้วยการให้ทุนทางปัญญาของบุคคล เอกสารหรือความรู้ที่กระจายอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ส่วนกระบวนการจัดการความรู้นั้นอาจมีลักษณะการประชุม การสนทนากลุ่มหรือการร่วมระดมความคิดเพื่อการถอดบทเรียน ก่อนการจัดกิจกรรมจึงต้องทำการวางแผนและการปฏิบัติการอย่างเป็นขั้นตอน เช่น การสำรวจสภาพปัจจุบัน การระบุถึงกิจกรรม การกำหนดพื้นที่การจัดกิจกรรม และการกำหนดเป้าหมายของการจัดการความรู้ และนำข้อมูลรายละเอียดต่าง ๆ ไปสู่การดำเนินการจัดการความรู้ต่อไป (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2560) สำหรับองค์ประกอบหลักการจัดการความรู้ประกอบด้วย ระบบการสร้างฐานความรู้ การรวบรวม การจัดเก็บ การค้นหา การเผยแพร่ การแบ่งปัน ส่วนแหล่งข้อมูลการจัดการความรู้มี 2 ประเภท ดังนี้ 1) ความรู้แบบชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) คือ ความรู้ ข้อมูลเกี่ยวกับงานศิลปกรรม ที่สามารถสืบค้นได้จากเอกสาร และจากหลักฐานทางงานศิลปกรรม และ 2) ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) คือ ความรู้ ข้อมูลเกี่ยวกับงานศิลปกรรมที่ได้จากการสัมภาษณ์นักวิชาการ และปราชญ์ท้องถิ่น (ปรัชญา เหลืองแดง, 2563) กระบวนการจัดการความรู้คือ 1) สร้างและค้นหาความรู้จากตัวบุคคลหรือองค์กร หรืออาจมีการแสวงหามาจากแหล่งบุคคลภายนอก 2) จัดเก็บและรวบรวมความรู้อย่างเป็นระบบ 3) มีการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนและกระจายถ่ายโอนความรู้หลากหลายรูปแบบและหลายช่องทาง 4) ใช้ประโยชน์ด้วยการนำไปประยุกต์ให้เกิดผลสัมฤทธิ์กับงาน (บวร ชมชุนศรี และบุญทัน ดอกไธสง, 2562) อย่างไรก็ตามการสร้างสรรค์ความรู้จากการจัดการความรู้จะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นมาจาก (1) การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (2) การปรับเปลี่ยนสู่ภายนอก (3) การผสมผสาน และ (4) การปรับเปลี่ยนสู่ภายใน (คณาทิพย์ ศรีวะระมย์, 2562) โดยกระบวนการจัดการความรู้ตามแนวคิดของ อดิเทพ จันท์แดง

และพรหมภัสสร ชุณหบุญญทิพย์ (2565) ที่นำมาเป็นแนวทางดำเนินการ 7 ขั้นตอนดังนี้

- 1) การบ่งชี้ความรู้ การจำแนกเรื่องราว ประเภท คุณลักษณะให้เป็นหมวดหมู่
- 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับปราชญ์ท้องถิ่นหรือข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หรือจากสื่ออินเทอร์เน็ต
- 3) การจัดความรู้ให้เป็นระบบที่มาจากตัวบุคคลและเอกสาร
- 4) การประมวลและกลั่นกรอง ด้วยการนำความรู้มาเรียบเรียงให้กระชับและเป็นมาตรฐานทางวิชาการ
- 5) การเข้าถึงความรู้ ด้วยการกำหนดรายละเอียดของพื้นที่เป็นองค์ความรู้ด้วยการกำหนดหมายเลขหรือข้อความอธิบาย
- 6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ กับปราชญ์ท้องถิ่น นักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจผ่านกิจกรรมที่ชุมชนหรือองค์กรจัดขึ้น และ
- 7) การเรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ด้วยการเป็นผู้สื่อความหมายการท่องเที่ยว

2. แนวคิดอุปถัมภ์อีสาน

อุปถัมภ์หรือจิตรกรรมฝาผนังถูกช่างแต้มนำเสนอและสะท้อนความคิดและความเชื่อในพุทธศาสนาโดยการนำเสนอในแต่ละพื้นที่มีลักษณะแตกต่างกันตามประสบการณ์และความชอบของคนในพื้นที่ (ปาริชาติ กัณทาทรัพย์, สุภัตกาญจน์ จิวาลักษณ์ และสุริยา คำกฤษ, 2565) เนื้อหาเรื่องราวในอุปถัมภ์เป็นรากฐานสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับคน เนื่องจากการนำเสนอเรื่องราวพุทธศาสนาพร้อมกับการสอดแทรกคติธรรมและคำสอนผสมผสานไปกับผลงาน (อริวัณ วาณิชกร, 2559) ช่างแต้มมีบทบาทสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ให้กับอุปถัมภ์ผ่านวรรณกรรมพื้นบ้าน หลักธรรมคำสอนวิถีการดำเนินชีวิต และความเชื่อเรื่องบาปบุญ ด้วยการสร้างนัยยะความหมายก่อนที่จะนำมาแต้มลงบนผนังสี และช่างแต้มยังใช้ภูมิปัญญาในการคิดแก้ปัญหาจากการไม่เข้าใจอุปถัมภ์ของผู้ด้วยด้วยการสอดแทรกอักษรไทน้อย อักษรธรรม และอักษรไทยสมัยรัตนโกสินทร์ผสมผสานรวมไปกับอุปถัมภ์ด้วย (สุพาสน์ แสงสุรินทร์, 2558) อย่างไรก็ตามที่ช่างแต้มได้คิดสร้างขึ้นมานั้นย่อมทำให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นมา 2 ลักษณะคือ 1) การผลิตสีและวัสดุอุปกรณ์สำหรับการแต้มอุปถัมภ์ และ 2) กรรมวิธีการแต้มอุปถัมภ์และจัดวางองค์ประกอบในอุปถัมภ์ (อติญา วงษ์วาท, ดวงกมล บางชวด และชวลิต อธิปัตยกุล, 2565) กล่าวได้ว่าอุปถัมภ์เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับพุทธศาสนาที่สามารถนำมาเป็นสื่อในการโน้มน้าใจให้กับพุทธศาสนิกชนเข้ามาในวัด เพื่อชื่นชมและเรียนรู้เรื่องราวในอุปถัมภ์ที่ช่างแต้มนำเสนอถึงความเชื่อความศรัทธาร่วมกับภูมิปัญญาการคิดแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับอุปถัมภ์ เช่น การทำปูนฉาบผนังจากเปลือกหอยที่ต้องมีการเตรียมวัสดุ การร่อนทราย การเผาอบเปลือกหอย การแช่และตากเพื่อให้ได้เนื้อสีขาว การหยางไม้เพื่อทำกาบประสาน (อำภา บัระภา, 2564) ส่วนภูมิปัญญาด้านสีนั้น ส่วนใหญ่ได้จากธรรมชาติ เช่น สีดำจากเขม่าหรือถ่านไม้เนื้อแข็ง สีเหลืองจากนางตั้งรัง สีแดงจากดินแดง โดยที่สีเหล่านี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการจัดการความรู้สูปแต่มวัดโพธิ์ชัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ มีรายละเอียดการดำเนินการดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาเอกสารจากสำนักวิทยบริการ ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ และงานวิจัย เอกสารจากองค์การบริหารส่วนตำบลนาเพ็ง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เอกสารจากสำนักวัฒนธรรมจังหวัดเลย

2. การศึกษาจากภาคสนาม ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยประสานงานอย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้และผู้ปฏิบัติดังนี้ ประชาชนท้องถิ่น ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลนาเพ็ง นักวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรม ผู้สื่อความหมายทางการท่องเที่ยว จำนวน 12 คน เพื่อขอลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยมอบเอกสารในวันที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ ส่วนกลุ่มเป้าหมายจากหน่วยงานภาครัฐ ประสานงานอย่างไม่เป็นทางการและขอเข้ารับการเก็บข้อมูล โดยลงพื้นที่เก็บข้อมูลดังนี้ 1) การสัมภาษณ์ จำนวน 3 ครั้ง ครั้งที่ 1 เก็บข้อมูลบริบทพื้นที่ ความเป็นมาของวัดโพธิ์ชัย ความเป็นมาของสูปแต่ม เนื้อหาและรูปแบบของสูปแต่ม และคุณค่าของสูปแต่ม มีผู้ให้ข้อมูล 7 คน ครั้งที่ 2 เก็บข้อมูลการจัดการความรู้ และคุณค่าของสูปแต่ม ใช้แบบบันทึกข้อมูลเก็บรวบรวมข้อมูล มีผู้ให้ข้อมูล 3 คน 2) การสนทนากลุ่ม จำนวน 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 ประเด็นเก็บข้อมูลเนื้อหาและรูปแบบของสูปแต่ม และคุณค่าของสูปแต่ม มีผู้ร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 5 คน ครั้งที่ 2 ประเด็นการจัดการความรู้ และคุณค่าของสูปแต่ม โดยใช้แบบบันทึกข้อมูลเก็บรวบรวมข้อมูล มีผู้ร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 5 คน 3) การสังเกต โดยใช้แบบบันทึกข้อมูลการสังเกตที่ผู้วิจัยกำหนดประเด็นดังนี้ ลักษณะของสูปแต่ม เนื้อหาเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในสูปแต่ม คุณค่าเชิงรูปแบบและเนื้อหา

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากแบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและการศึกษาเอกสารมาจัดระเบียบข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ส่วนการตรวจสอบข้อมูลนั้นผู้วิจัยใช้เครื่องมือ

และวิธีการในการเก็บข้อมูลในการตรวจสอบเนื้อหา

4. นำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยนำผลการศึกษามาเขียนนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ประกอบภาพถ่าย

ผลการวิจัย

1. การจัดการความรู้รูปแบบวัดโพธิ์ชัย พบว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการศึกษาเพื่อการรวบรวมองค์ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลและเอกสารที่กระจายอยู่ทั่วไปมารวบรวมวิเคราะห์สำหรับสร้างองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาเพื่อใช้แก้ปัญหาในการดำเนินการเป็นผู้สื่อความหมายของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวและชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

- 1.1 ขั้นการบ่งชี้ความรู้ (knowledge identification) พบว่า ความรู้รูปแบบวัดโพธิ์ชัย เป็นความรู้สามารถสืบค้นได้จากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย ประกอบด้วยข้อมูลที่อยู่ในตัวบุคคลในพื้นที่ เช่น วิทยากรของวัด ป้ายสื่อความหมาย เอกสารที่มีการพิมพ์เผยแพร่ หนังสือและผลงานวิจัยที่มีนักวิจัยเข้ามาเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น งานวิจัยของวรมรรณ ภูววิจารณ์ งานวิจัยของสัมฤทธิ์ สุภามา หนังสือของไพโรจน์ สโมสร รายงานการวิจัยของพระมหาไพฑูริย์ ธมมวฑฺฒ (ตรีตรี) สำหรับข้อมูลที่เป็นตัวบุคคลที่อยู่ในพื้นที่ต้องนำมาผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อดึงข้อมูลเชิงลึกที่อยู่ในตัวออกมา ส่วนข้อมูลเอกสารนั้นต้องมีการนำมาร่วมกันถอดความรู้ที่สัมพันธ์กับการนำมาใช้ในพื้นที่และกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ดังคำกล่าวที่ว่า “...ข้อมูลความรู้มีอยู่ในตัวบุคคลในพื้นที่ ปัจจุบันมีเพียง 3 คนที่มีความรู้ ส่วนคนอื่น ๆ เริ่มมีความรู้จากการสนใจอ่านเอกสารและรายงานการวิจัยของนักวิชาการ ดังนั้นจึงต้องนำเอาองค์ความรู้แต่ละแหล่งออกมา ผ่านการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการถอดองค์ความรู้ที่เหมือนหรือแตกต่างกันของแต่ละคน และเอกสารแต่ละกลุ่มออกมาให้สามารถนำมาประยุกต์สู่การใช้งานการสื่อความหมายของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวได้...” (วัชรินทร์ สิ้นศิริ, สัมภาษณ์, 2564) โดยกำหนดแนวทางก่อนดำเนินการจัดการความรู้ดังกล่าวที่ว่า “...ขั้นตอนในการดำเนินการจัดการความรู้แบบวัดโพธิ์ชัยดำเนินการดังนี้ (1) การกำหนดความรู้หลักที่จำเป็นต่องาน (2) การหาความรู้ที่ต้องการ (3) การปรับปรุง ดัดแปลง หรือสร้างความรู้ให้เหมาะต่อการใช้งานของตน (4) ประยุกต์ใช้ความรู้กับงานของตน (5) นำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยน เรียนรู้ และสกัดความรู้ออกมา (6) การจดบันทึกความรู้สำหรับนำมาใช้งานและปรับปรุงเป็นความรู้ที่ครบถ้วน ลุ่มลึก และเชื่อมโยงให้เหมาะสมกับการใช้งานมากขึ้น...” (สัมฤทธิ์ สุภามา,

สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2565)

- 1.2 **ขั้นการสร้างและแสวงหาความรู้ (knowledge creation)** พบว่าสามารถดำเนินการได้ดังนี้ การสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่น การสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องราวอุปถัมภ์ เช่น มีการตั้งข้อสังเกตความแตกต่างของอุปถัมภ์ที่เขียนภายในวิหารและนอกวิหารที่ต่างกันในเรื่องของสีและรูปแบบของอุปถัมภ์ พบว่าเป็นการแต้มในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน โดยภายในวิหารเป็นเรื่องของพุทธประวัติ อดีตพระพุทเจ้า และทศชาติชาดก ส่วนผนังด้านนอกแต้มเรื่องราววรรณกรรมท้องถิ่นที่นิยม เช่น เรื่องพระลักพระลามที่เป็นภาคที่หนึ่งของพระพุทเจ้า นอกจากนี้ยังมีการใช้องค์ความรู้ที่ชัดเจน (explicit knowledge) ที่รวบรวมไว้เป็นเล่มในรายงานการวิจัยจนเป็นทฤษฎีและองค์ความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษรมาร่วมสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วย ดังเช่นการใช้สีครามและสีเหลืองบนผนังด้านนอกที่เป็นโครงสร้างสีส่วนรวมซึ่งรับอิทธิพลทางรูปแบบมาจากอุปถัมภ์ในแถบจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ โดยเอกสารระบุให้เห็นถึงการใช้สีธรรมชาติของช่างแต้มในชุมชนที่มีการปลูกต้นครามสำหรับใช้ย้อมเส้นใยฝ้ายมาปรับใช้กับการเขียนอุปถัมภ์ ส่วนสีเหลืองนั้นมาจากดินร่วนทองที่มีคุณสมบัติในการเกาะยึดกับพื้นผนังได้ดี ดังคำกล่าวที่ว่า “...การแสวงหาความรู้ที่มีองค์ความรู้ที่ชัดเจนมักอยู่ในงานวิจัย รวมถึงบนสื่อออนไลน์ที่ค้นหาง่ายและมี การตีความหมายข้อมูลแล้ว แต่ยังไม่ได้จัดระบบให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและกลุ่มการจัดการท่องเที่ยว สำหรับการแสวงหาข้อมูลที่ดีนั้นจะต้องร่วมกันค้นหาและตรวจสอบเพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่เหมาะสมกับการนำมาใช้ในการพัฒนางานสื่อความหมายการท่องเที่ยวและการเรียนรู้...” (วัชรินทร์ สินศิริ, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2564)
- 1.3 **ขั้นการจัดการความรู้ให้เป็นระบบ (knowledge storing)** พบว่า การประชุมระดมความคิดเห็นการจัดการความรู้เพื่อให้เกิดความเป็นระบบและง่ายต่อการเรียนรู้ของคนในชุมชนนั้นควรมีการจัดการสรุปความตามพื้นที่ของผนัง โดยการอาศัยห้องหรือช่วงกว้างระหว่างเสาต่อเสาเพื่อการสร้างองค์ความรู้ร่วมกันออกมา โดยการสรุปองค์ความรู้จะอาศัยข้อมูลจากเอกสารที่นักวิชาการและนักวิจัยได้ทำการศึกษาเรื่องราวของอุปถัมภ์ไว้มาช่วยด้วย เช่นผลงานการวิจัยของวรรณ ภูวิจารย์ สัมฤทธิ์ สุภามา และองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอน พุทธประวัติ ทศชาติชาดก วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่อยู่ในช่วงเวลาที่มีการแต้มอุปถัมภ์ ดังเช่น การแต่งกายของตัวละคร กลุ่มคนบรรเลงดนตรี ดังคำกล่าวที่ว่า “...การนำความรู้จากหลายแหล่งเช่น จากตัวบุคคลและเอกสารมาสรุปเป็นองค์ความรู้สำหรับใช้ใน

พื้นที่นั้นต้องอาศัยเอกสารหลายประเภทเพื่อให้ได้ข้อมูลหลายมุม เช่น มุมมองทางกายภาพที่เห็นได้และเป็นข้อมูลที่นำมาใช้ในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว เช่น ประวัติวัดโพธิ์ชัย ข้อมูลแต่ละผนังที่อยู่ด้านใน รูปแบบสถาปัตยกรรมในและด้านนอกที่มีการระบุถึงช่วงเวลา ส่วนเรื่องราวมีการเชื่อมโยงเข้ากับพื้นที่ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม โดยการสรุปข้อมูลที่เอื้อต่อการนำมาใช้ ส่วนข้อมูลที่ต้องใช้การตีความหมายข้อมูลนั้น มีนักวิจัยและนักวิชาการได้ถอดความรู้ไว้ และชุมชนได้ร่วมกันสรุปปรัชญาความเชื่อเพื่อใช้สื่อสารนักท่องเที่ยวและเป็นเนื้อหาสำหรับการเรียนรู้ของคนในพื้นที่...” (สุพัตรา พรหมใจ, สัมภาษณ์, 2566) โดยการจัดการความรู้จะนำมาสรุปเป็นเอกสารที่เหมาะสมเพื่อนำองค์ความรู้สู่การพัฒนาสื่อการเรียนรู้รูปแบบอื่น ๆ ต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า “...ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมที่ร่วมกันสรุปออกมาจะมีข้อมูลที่พอเหมาะกับการนำมาใช้เป็นผู้สื่อความหมายแบบบรรทัดและชัดเจน โดยมีการพิมพ์เอกสารแบบสรุปย่อสำหรับแจกเป็นข้อมูลอ้างอิงให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาด้วย...” (เกรียงไกร พรหมเวียง, สัมภาษณ์, 2566)

- 1.4 **ขั้นการประมวลและกลั่นกรองความรู้ (knowledge distribution)** พบว่า มีการรวบรวมองค์ความรู้รูปแบบวัดโพธิ์ชัยที่ข้อมูลยังกระจัดกระจายร่วมกันเช่น วิทยานิพนธ์ การวิจัย หนังสือที่มีการเรียบเรียงไว้แบบกว้างไม่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มผู้ใช้ความรู้ในการนำมาพัฒนาศักยภาพตนเองสู่การอธิบายให้กับนักท่องเที่ยวฟัง ซึ่งการประมวลและการกลั่นกรององค์ความรู้จะต้องร่วมวางโครงสร้างเนื้อหาความรู้ที่ต้องการนำมาใช้พัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของตนเอง เช่น การกำหนดประเด็นประวัติความเป็นมาของวัดโพธิ์ชัย ความเป็นมาของสถาปัตยกรรม ช่วงเวลาของการแต่งรูป เนื้อหาเรื่องราว เทคนิควิธีการวัสดุและเครื่องมือ รูปแบบและคุณค่าสถาปัตยกรรม องค์ความรู้เหล่านี้สามารถนำมาเป็นหลักหรือแนวทางการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวที่สนใจเรียนรู้งานสถาปัตยกรรมของวัดโพธิ์ชัยได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “...การจัดการความรู้จำเป็นต้องมีการกำหนดประเด็นหรือหัวข้อที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลมาจัดวางให้ถูกตำแหน่งเพื่อนำความรู้ไปใช้ในการเป็นผู้สื่อความหมายได้ ส่วนการถอดองค์ความรู้ต้องช่วยกันค้นหาและตรวจสอบเพื่อให้ได้ข้อมูลและองค์ความรู้ไปใช้ในการพัฒนาและการส่งเสริมศักยภาพของผู้ที่จะนำความรู้ไปใช้งาน...” (สัมฤทธิ์ สุภามา, สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2565)
- 1.5 **ขั้นการเข้าถึงความรู้ (knowledge utilization)** พบว่าชุมชนและกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวมีการนำองค์ความรู้ไปสื่อสารผ่านแผ่นพับสำหรับแจกให้นักท่องเที่ยวและนำไปสื่อสารผ่านกลุ่มเฟซบุ๊ก I-Naheaw เพื่อสร้างพื้นที่การเรียนรู้ให้กับ

สมาชิกกลุ่มและผู้สนใจ เช่น การนำภาพอีโรติก (erotic) ไปนำเสนอไว้ในกลุ่ม สำหรับการนำเสนอจุดขายให้สมาชิกกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวได้รับรู้และเรียนรู้ร่วมกัน ดังคำกล่าวที่ว่า “...องค์ความรู้ชุบแต้มภูมิกำแสนอในกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวเช่น ชูบแต้มที่เป็นกลุ่มผู้หญิงสวมผ้าซิ่นลายหล่องที่เป็นเอกลักษณ์ของบ้านนาพึ่ง ซึ่งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนำมาถอดแบบเป็นลวดลายเพื่อส่งเข้าคัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP...” (สุพัตรา พรมใจ, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2566)

ภาพที่ 1 ชูบแต้มแนวอีโรติกที่ช่างแต้มแฝงไว้ร่วมกับเรื่องราวพุทธประวัติ และชูบแต้มวิถีชาวบ้านที่สวมผ้าซิ่นที่เป็นลายหล่อง
ที่มา: สุพัตรา พรมใจ, 2565

- 1.6 ขั้นการแบ่งปันและการแลกเปลี่ยนความรู้ (knowledge sharing) พบว่า ตัวแทนชุมชนประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน นักวิชาการองค์การบริหารส่วนตำบลนาพึ่ง ไวยาวัจกรณวัดและกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ มีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่มีการค้นพบภายในวัด เช่น การนับจำนวนพระพุทธรเจ้าที่อยู่ในชูบแต้ม การค้นหาภาพสังวาสหรือภาพอีโรติกสำหรับการนำมาเป็นจุดขาย (ภาพที่ 1) ดังการสัมภาษณ์ที่ว่า “...กลุ่มการจัดการท่องเที่ยวชุมชนร่วมกันค้นหาบริเวณของเรื่องราวที่น่าสนใจสำหรับการแนะนำนักท่องเที่ยวให้ได้เรียนรู้เชิงคุณค่า เช่นภาพของกลุ่มสตรีที่แต่งกายด้วยชุดพื้นถิ่นโดยการสวมเสื้อทรงกระบอกและสวมใส่ผ้าซิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดเลยคือผ้าลายริ้วหรือลายหล่อง โดยเป็นผ้าทอพื้นบ้านนั้นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ทำการถอดรูปแบบของลวดลายมาจากชูบแต้มและเรียกว่า ผ้าลายหล่องเพื่อนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน...” (สุพัตรา พรมใจ, สัมภาษณ์, 2566) สำหรับเป้าหมายของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คือการแบ่งปันความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้โดยมีการทบทวนข้อมูล การฝึกฝนการสื่อสาร และการกระตุ้นให้มีจิตจำจากการปฏิบัติ มีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ต่อไป โดยมีกลุ่มผู้สื่อ

ความหมายการท่องเที่ยวและชุมชนเข้ามาเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจถึงรายละเอียดของวัดโพธิ์ชัย และประเพณีท้องถิ่น 12 เดือน สำหรับการอธิบายเรื่องราวให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวทราบ (ภาพที่ 2) ดังคำกล่าวที่ว่า “...มีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการผู้สื่อความหมายชุมชนวัดโพธิ์ชัยโดยนำผู้สนใจเข้ามาเรียนรู้เพื่อที่จะพัฒนาเป็นผู้สื่อความหมายการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง แต่ด้วยข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนที่ปรากฏอยู่ด้านในและด้านนอกிறต้องอาศัยการจดจำร่วมกับทักษะการสื่อสารอย่างต่อเนื่อง มีการฝึกฝนมุขตลกที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาจึงจะได้ผู้สื่อความหมายเพิ่มขึ้น ปัจจุบันในพื้นที่มีผู้สื่อความหมายได้เพียง 3 คน...” (เกรียงไกร พรหมเวียง, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2566)

ภาพที่ 2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวและชุมชน

- 1.7 **ขั้นการเรียนรู้ (learning)** พื้นที่อำเภอนาแห้วและบ้านนาฟิ่งมีนักท่องเที่ยวและผู้สนใจเดินทางเข้ามาศึกษาชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยรูปแบบของการเดินทางเข้ามาลักษณะเป็นส่วนตัวจึงเดินดูเอง ส่วนที่มาเป็นหมู่คณะจะมีการติดต่อประสานงานมายังกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อให้เป็นผู้สื่อความหมาย สำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่กลุ่มการจัดการท่องเที่ยวและชุมชนจะเข้าร่วมเรียนรู้ร่วมแบ่งปันและอธิบายข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนบนผนังด้านในและด้านนอกเพื่อสร้างองค์ความรู้สำหรับการนำไปสื่อสารกับนักท่องเที่ยวด้วย (ภาพที่ 2-3) ดังคำกล่าวที่ว่า “...ใช้วิธีการบรรยายความรู้โดยภาพรวมของชุมชนที่ปรากฏทางชุมชนบนผนังด้านทิศตะวันตกมีเรื่องราวที่กล่าวถึงทศชาติชาดก โดยผู้สื่อความหมายจะอธิบายแต่ละพื้นที่ของชุมชนให้นักท่องเที่ยวเข้าใจ เช่นเดียวกับผนังด้านนอกที่ช่างแต้มมีการแต้มเรื่องราววรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน เช่น เรื่องกาลเกด

และเรื่องสังขลนชัย ส่วนการใช้วัสดุในการแต้ม ดังเช่นสีครามจากต้นคราม และ สีเหลืองที่ได้จากต้นรงก็ได้สื่อสารให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ถึงการผลิตดินควีวิธีการ ของช่างแต้มในแต่ละช่วงเวลาเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบข้อมูล โดยข้อมูลผนัง ด้านนอกนั้นมีการเชื่อมโยงวัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่นที่มีรูปแบบการเขียนคล้าย กัน...” (สุพัตรา พรหมใจ, สัมภาษณ์, 2566) สำหรับการเรียนรู้จากการมีส่วนร่วม ในการเก็บรวบรวมและถ่ายทอดความรู้จะนำมาสังเคราะห์ให้มีรูปแบบของเอกสาร ตามที่กลุ่มการจัดการท่องเที่ยวและชุมชนต้องการ โดยจะนำองค์ความรู้และ วิธีการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้ไปใช้ในการพัฒนาศักยภาพ ตนเองและกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า “...การเรียนรู้จาก เอกสารที่มีการรวบรวมความรู้เฉพาะขึ้นมา ส่วนการนำความรู้ไปใช้ในการสื่อ ความหมายการท่องเที่ยวที่มีการผสมแนวคิดและประสบการณ์ของแต่ละคน มาแลกเปลี่ยนรู้ สามารถนำข้อมูลไปขยายสู่กลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีคุณภาพ...” (เกรียงไกร พรหมเวียง, สัมภาษณ์, 2566)

ภาพที่ 3 ผนังด้านนอกของวิหารด้วยโครงสร้างสีครามและสีเหลือง

ภาพที่ 4 การนำความรู้ที่ผ่านการจัดการความรู้
ไปสู่การปฏิบัติการเป็นผู้สื่อความหมายการท่องเที่ยว
ที่มา: สุภัตรา พรหมใจ, 2565

2. องค์ความรู้จากการจัดการความรู้สู่บูธแปดม้วนวัดโพธิ์ชัย พบว่าการจัดการความรู้สู่บูธแปดม้วนวัดโพธิ์ชัยสามารถดำเนินการเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนางานที่บรรลุเป้าหมายของ (1) องค์ความรู้ (2) การพัฒนาคน (3) การสื่อสารการจัดการท่องเที่ยว (4) ดัชนีภาพการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย โดยมีข้อมูลและองค์ความรู้ดังนี้

2.1 ความเป็นมาของบูธแปดม้วน บูธแปดม้วนวัดโพธิ์ชัยมีการแต้มนั้นบนฝาผนังวิหารทั้งผนังด้านในและด้านนอก สำหรับผนังด้านใน แต้มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2359 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 มีข้อความระบุปีเขียนบนผนังด้านทิศเหนือว่า “ศักราช 1214” โดยแต้มนั้นบูธแปดม้วนด้านในก่อน จากนั้นค่อยมาแต้มนั้นด้านนอก แต้มราวปี พ.ศ. 2459 การแต้มนั้นด้านในและด้านนอก มีระยะเวลาห่างกัน 64 ปี ทำให้บูธแปดม้วนเต็มผนังไม่มีช่องว่าง รูปแบบของบูธแปดม้วนเป็นไปตามชนบช่างแต้มนิเวศของภาคอีสาน สามารถแบ่งช่างแต้มนั้นออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1) ช่างแต้มนั้นด้านในวิหารคือ ชุนพรม (ชาวสิงห์บุรี) และสรรพช่าง มาจากนครราชสีมา และ 2) ช่างแต้มนั้นด้านนอกวิหารคืออาจารย์สายทอง อดีตเจ้าอาวาส อาจารย์บุญส่ง อดีตเจ้าอาวาส นายด้วง นายบุญทัน ชาวบ้านนาพิง และท้าวสีหะบุตร ช่างชาวลาว สำหรับบูธแปดม้วนผนังด้านในวิหาร มีการแต้มนั้นผนังทั้ง 4 ด้านดังนี้ (1) ผนังด้านหน้าพระประธาน ส่วนหน้าบันแต้มนั้นอดีตพระพุทธรเจ้าไล่เรียงลงมาทางด้านบน 8 ชั้น จำนวน 110 องค์ ฐานแถวล่างสุดมีบาตรวางประดับ พื้นภาพระหว่างอดีตพระพุทธรเจ้าประดับช่อดอกไม้สีขาว ระหว่างฐานแทนประทับมีลวดลายดอกประจำยามประดับอยู่ (ภาพที่ 5) ถัดมาแต้มนั้นเรื่องพระมาลัยเยือนเทวโลก มีเทวดาและพระอินทร์มารอเข้าเฝ้าด้วยการแต้มนั้นมีลักษณะภาพเล่าเรื่องโดยไม่มีการแบ่งเป็นตอน มีการสร้างบรรยากาศการถวายพระเพลิงพระพุทธรองค์ด้วยบูธแปดม้วนที่แสดงความโศกสลดรันทดใจของ

สรรพชีวิตที่มาเข้าเฝ้าอย่างเนืองแน่น (2) ผนังด้านขวาพระประธาน เรื่องมหาเวสสันดรชาดก อย่างไรก็ตามการแต้มนั้นมีการแบ่งเรื่องราวตามห้องระหว่างเสาได้ 5 ห้อง ด้านบนสุดของผนังนั้นช่างแต้มนั้นทำการแต้มนภาพพระพุทธรูปปางสมาธิ 19 องค์ (3) ผนังด้านซ้ายพระประธานเป็นภาพพุทธประวัติ พระมาลัย ภาพปริศนาธรรม (ภาพที่ 6) (4) ผนังด้านหลังพระประธานเรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์ที่ 9 คือกัณฑ์มัทรี ผนังด้านหลังพระประธานด้านซ้าย กัณฑ์ที่ 10 คือกัณฑ์สักกบรรณ ผนังด้านหลังติดฐานธรรมมาส กัณฑ์ที่ 11 คือกัณฑ์มหาพรหม กัณฑ์ที่ 12 กัณฑ์ฉกษัตริย์ อยู่ผนังด้านหลังด้านล่างหลังพระประธาน อย่างไรก็ตามที่สุปแต้มนั้นถูกแต้มนผนังมีลักษณะสุปแต้มนเล่าเรื่อง และบางสุปแต้มนช่างแต้มนได้เขียนตัวอักษรไทน้อยแทรกลงไปด้วย

ส่วนสุปแต้มนผนังด้านนอกนั้นถูกแต้มนในช่วงปี พ.ศ. 2459 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 6 โดยช่างแต้มนบ้านนาพิงและช่างชาวลาว มีรายละเอียดดังนี้ (1) ผนังทิศเหนือ สุปแต้มนลบลื่อนไปทำให้ไม่สามารถระบุเรื่องที่นำมาแต้มนได้ (2) ผนังทิศตะวันตก ผสานหลายเรื่องเข้าด้วยกันดังนี้ ขอบซ้ายด้านนอกเรื่องพระมาลัย พระเนมิราชเสด็จชมเมืองนรก สังข์สินชัย (หรือสังข์สินไซ) และกาละเกด (หรือกาละเกดในภาษาท้องถิ่น) ภาพวิถีชีวิต วัฒนธรรม สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย มีการสอดแทรกคติธรรมลงไป ทุกตำแหน่งของสุปแต้มนที่แสดงทักษะและการคิดอย่างอิสระ (ภาพที่ 7) มีจุดมุ่งหมายเพื่อการถวายเป็นพุทธบูชา และตกแต่งผนังวิหารให้สวยงาม จึงเป็นกลยุทธ์การโน้มน้าวใจพุทธศาสนิกชนให้เข้าวัดเพื่อการเรียนรู้เรื่องราวของพระพุทธองค์จนเกิดความซาบซึ้งในรสพระธรรม คำสอน

ภาพที่ 5 ผนังด้านฝั่งตรงข้ามพระประธานแต้มนเรื่องราวอดีตพระพุทธรูปจำนวน 110 องค์

ภาพที่ 6 ซูปแต้มด้านขวามือพระประธานแต้มเนื้อหาเรื่องราวพระมาลัย

2.2 เนื้อหาเรื่องราวที่ช่างแต้มนำมาแต้มบนผนัง พบว่า ทั้งส่วนด้านในและด้านนอกวิหาร มี 4 กลุ่ม ดังนี้ 1) กลุ่มพุทธประวัติและอดีตพระพุทธเจ้า 2) กลุ่มทศชาติชาดก และ มหาเวสสันดรชาดก 3) กลุ่มพระเถระ คือพระมาลัยที่มีฤทธิ์เสมอดังพระโมคคัลลานะไปโปรดสัตว์นรกด้วยการเหาะขึ้นสวรรค์นำดอกบัวไปถวายแก่เจดีย์จุฬามณี และ 4) กลุ่มวรรณกรรมท้องถิ่น ดังนี้ (4.1) สังข์สินไช ตอนสังข์สินไชกับสีโหต่อสู้กับทหารของยักษ์กุมภภัณฑ์ ตอนสังข์สินไชต่อสู้กับสีโหเพื่อชิงนางสุมนทากลับไปถวายคืนพระบิดาที่นครเปงจาล ตอนสังข์สินไชยื่นเหยี่ยวตรัสัยักษ์ และ (4.2) กาละเกด ตอนเจ้ากาละเกดขี่ม้ามณีกาบไปเที่ยวแล้วถูกหัวพิมลลอบฆ่าด้วยหอกยนต์

ภาพที่ 7 ซูปแต้มผนังด้านนอกเรื่องราวพระมาลัย พระเนมิราชเสด็จชมเมืองนรก
สังข์สินไช และกาละเกด
ที่มา: ดร.สิทธิ์ เจริญสุข

- 2.3 กลวิธีของซูบแต้ม พบว่าช่างแต้มร่างซูบด้วยดินสอ ใช้สีธรรมชาติในการระบาย นิยมระบายสีเรียบแล้วตัดเส้นขอบ ส่วนการเตรียมพื้นผนังวิหารนั้นด้วยการฉาบ ปูนสูตรผสมพิเศษที่มีส่วนผสมของเปลือกหอยเผดาคัลเซียมไฮดรอกไซด์ กาวเปลือกยางบง และทรายละเอียด ช่างแต้มบางคนใช้หนังวัวควายเผาจนไหม้แล้วแช่ทิ้งไว้เพื่อให้ ได้น้ำเหนียว แล้วจึงนำน้ำอ้อยมาผสมเพื่อป้องกันสีไม่ให้ผิติดพื้นผนัง เมื่อฉาบผนัง วิหารแล้ว ช่างจะไล่ความเค็มออกจากพื้นผนังด้วยน้ำด่างไปจี้เหล็กฉีดยังผนังทิ้งไว้ 7 วัน ส่วนการรองพื้นผนังนั้นช่างแต้มใช้ดินสอพองผสมกับกาวน้ำมะขามทาบาง ๆ เมื่อแห้งแล้วช่างจึงแต้มซูบได้
- 2.4 สีที่ใช้แต้มซูบ พบว่า ด้านในวิหารช่างแต้มใช้สีธรรมชาติ เช่นสีดำจากเขม่าไฟติด กันหม้อนำมาบดให้ละเอียด สีเหลืองจากขมิ้นและจากยางต้นรัง สีแดงจากยางไม้ ประดู่ และขมิ้นผสมปูน สีครามจากต้นคราม สีน้ำตาลแดงจากดินแดงประสาน กับยางบง สีเขียวผสมด้วยสีครามและสีเหลือง และยังมีการใช้สีหมึกแห้งจากจีน และสีเคมี ได้แก่ สีบรรจุของตราสดต่างค์แดง ตัวประสานสีกับผนังปูน ยางบงผสม น้ำผสมกับสีฝุ่นกับหรือผสมน้ำกาวจากหนังสัตว์ หรือกาวกระถิน
- 2.5 ลักษณะซูบแต้ม พบว่า ซูบแต้มเป็นภาพแบบเล่าเรื่อง โดยช่างแต้มจะแต้มเรื่องราว ต่อเนื่องกันตลอดทั้งผนัง เมื่อจบตอนลงช่างแต้มจะใช้ทิวทัศน์ อาคารบ้าน เรือน ป่าไม้หรือแม่น้ำลำคลองขึ้นและเชื่อมต่อให้เป็นภาพขนาดใหญ่ที่สื่อสารเรื่อง พุทธศาสนา มีการสอดแทรกภาพวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้านในพื้นที่ลงไป บนผนังอย่างมีจังหวะ จึงทำให้บรรยากาศในซูบแต้มมีชีวิตชีวาที่สะท้อนวิถีชีวิต ชาวบ้านได้ เช่นการตลอดลูก ประเพณีสู้ขวัญ การสวมใส่เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ชาวของเครื่องใช้ สาธารณูปโภคและพาหนะเดินทาง เช่น ไฟฟ้า รถไฟ จักรยาน และเครื่องบิน รวมถึงการนำเสนอเรื่องพยานาคเป็นความเชื่อท้องถิ่น ดังซูบแต้ม เรื่องพุทธประวัติตอนปราบนาคนันโทปนันทะ (ภาพที่ 8) ส่วนรูปทรงหลักและรอง แต่ละเรื่องนั้น ช่างแต้มใช้สีเรียบแต้มแล้วตัดเส้นรอบรูปทรงให้คมชัด สร้างมิติ ภาพด้วยตำแหน่งของซูบแต้มคือด้านล่างของภาพคือระยะหน้า ส่วนบนของภาพ คือระยะหลัง ช่างแต้มยังใช้วิธีการบังและการทับซ้อนของรูปทรงให้มีมิติด้วย

ภาพที่ 8 ซูปแต้มในวิหารขวามือพระประธานแค้นเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระพุทธเจ้าปราบพญามาร (พญานาคนนโทปนันทะ) ตอนทูลอาราธนาให้พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพาน

อภิปรายผลการวิจัย

1. การจัดการความรู้ซูปแต้ม ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จนถอดบทเรียนซูปแต้มที่ช่างแต้มนำมาแต้มบนผนังวิหาร กระบวนการตั้งแต่นั้นคือการสร้างประเด็นและความเข้าใจร่วมกัน กลางทางคือการเข้าร่วมระดมความคิดเห็น และการให้ข้อมูลที่ชัดเจน ส่วนปลายทางคือการบันทึกข้อมูลและองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นรูปธรรมสำหรับนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต มีขั้นตอนดังนี้ 1) การบ่งชี้ความรู้ 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ 3) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ 4) การประมวลและกลั่นกรอง 5) การเข้าถึงความรู้ 6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้และ 7) การเรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ สอดคล้องกับ อดิเทพ จันทรแดง และพรหมภัสสร ชุนบุญญพิทย (2565) ที่พบว่า การจัดการความรู้ซูปแต้มผ่าน 7 กิจกรรม โดยความรู้ที่ค้นพบผ่านกระบวนการจัดการความรู้ นั้นเป็นความรู้ที่เกิดจากการสืบค้นจากความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวบุคคลที่มีการเรียนรู้ซูปแต้มผ่านประสบการณ์ เช่น การซูปแต้มเรื่องทศชาติชาดกบนผนังทิศตะวันตก ที่ช่างแต้มนำเรื่องราวที่สำคัญมาแต้ม ซึ่งกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากปราชญ์ท้องถิ่นร่วมกับการใช้เอกสารและงานวิจัยมาช่วยค้นคว้าและสืบค้นข้อมูลจึงสามารถสรุปองค์ความรู้เพื่อนำไปใช้เป็นผู้สื่อสารการท่องเที่ยวได้ชัดเจนขึ้น เช่นการสื่อสารซูปแต้มว่าในอดีตนั้นซูปแต้มมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวบ้านทั้งด้านสังคมที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ ด้านจิตตวิญญูธรรมเชื่อจากการแต้มเรื่องบาปบุญคุณโทษที่สื่อสารว่ามีอยู่จริง ด้านการทำคุณงามความดียอมส่งผลดีต่อชีวิต ส่วนด้านการศึกษาช่วยส่งเสริมศีล สมาธิและปัญญาที่นำไปสู่การเป็นคนดีต่อไป (พระมหาพิรพันธ์ ธมมวฑฺฒโฒ (ตรีศรี), 2559) สอดคล้องกับ ปรัชญา เหลืองแดง (2563) ที่พบว่าการจัดการความรู้จะทำให้ได้ความรู้เชิงประจักษ์จากข้อมูล 2 ส่วนคือ 1) ความรู้แบบจัดแจ้งที่สืบค้นจากเอกสาร และหลักฐาน

งานศิลปกรรม และ 2) ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายปราชญ์
ท้องถิ่นและนักวิชาการ อย่างไรก็ตามก็เกิดกิจกรรมการจัดการความรู้พบว่าผู้เข้าร่วมสามารถค้นหา
แหล่งข้อมูล การตั้งประเด็นการสัมภาษณ์ และการร่วมสรุปความรู้จากการถอดบทเรียนในตัวคน
และเอกสารจึงทำให้ได้ข้อมูลเหตุผลของการสร้างอุปแต้มขึ้นมา เช่นเดียวกับการจัดการความรู้
จะทำให้เข้าใจความหมายแฝงในอุปแต้มด้วย ซึ่งชมพู เนินหาด, สุชาติดา นิมัฒนากุล และ
ปาลีรัญญ์ ฐาสริสวัสดิ์ (2561,อ้างถึงใน คณาพิทย์ ศรีวะรมย์, 2562) กล่าวว่า การจัดการความรู้
ช่วยให้ผู้เข้าร่วมจัดการความรู้และผู้ใช้องค์ความรู้ได้เข้าใจที่มาและความหมายจึงเป็นวิธีการ
ค้นคว้า การรวบรวม จัดประเภท จัดระบบ การแลกเปลี่ยนความรู้โดยอาศัยคนและกลยุทธ์ที่
เหมาะสม เพื่อให้ได้ความรู้ที่ถูกต้องสำหรับการนำไปใช้ประโยชน์ โดยประเด็นการจัดการความรู้
จะมาจากความต้องการของชุมชนและกลุ่มการจัดการท่องเที่ยว ที่เห็นว่าจะมีประโยชน์สู่การ
อนุรักษ์มรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป ที่สำคัญคือการทำกลุ่มนักท่องเที่ยวได้รับ
ความรู้จากคนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอย่างอุปแต้ม ซึ่งผลการเรียนรู้สามารถชี้ให้
เห็นว่าการศึกษาที่สร้างการคิดวิเคราะห์ให้เกิดขึ้นกับผู้สื่อความหมายได้ ซึ่งผลการวิจัยของ
สุกานดา ถิ่นฐานและอนุชา พ่างเสสร (2565) ระบุว่า กระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่เข้าถึง
นักท่องเที่ยวจะทำให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจในความแตกต่างทางวัฒนธรรม จนสามารถปรับตัว
เข้าสู่การเรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างได้โดยปราศจากความรู้สึกในแง่ลบต่อวัฒนธรรมอื่น ๆ
ดังนั้นการกำหนดแนวทางการนำเสนอองค์ความรู้จากการจัดการความรู้จึงอาจไปวิธีการหรือ
แนวทางที่จะนำเสนอให้สอดคล้องกับนักท่องเที่ยวด้วยดังที่ อติเทพ จันทร์แดง และพรหมภัสสร
สุนทรบุญญาทิพย์ (2565) ได้ระบุว่า การกำหนดเรื่องราวและแนวทางการศึกษาการนำเสนอ
องค์ความรู้ให้กับนักท่องเที่ยวจะทำให้เข้าใจความต้องการของนักท่องเที่ยว ส่วนกระบวนการ
ได้มาซึ่งองค์ความรู้ก็ต้องมาจากการมีผู้นำที่มีศักยภาพในการจัดการความรู้เพื่อการขับเคลื่อน
ความรู้ให้คงอยู่และต่อยอดเพื่อสร้างเศรษฐกิจให้กับชุมชน ซึ่งกระบวนการสร้างความรู้นั้นต้อง
มีการวางแผนการจัดการความรู้อุปแต้ม เช่น การกำหนดประเด็น การหาแหล่งข้อมูล การเก็บ
รวบรวมข้อมูลที่อยู่ในตัวคนและจากเอกสาร การสรุปข้อมูลและการนำข้อมูลไปแบ่งปันกับคนอื่น
ส่วนองค์ความรู้อุปแต้มจากการสืบค้นจากแหล่งข้อมูลตัวบุคคล เอกสาร งานวิจัย
มีการนำเสนอมุมมองและรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป ผู้เข้าร่วมกระบวนการต้องแลกเปลี่ยน
เรียนรู้เพื่อนำความรู้ที่จำเป็นมาใช้งานการสื่อสารทางการท่องเที่ยวก่อน ส่วนข้อมูลเชิง
ลึกที่เชื่อมโยงกับความคิดความเชื่อ นัยยะการสื่อความหมายและการรับอิทธิพลของช่างแต้มที่จำเป็น
ต้องใช้วิธีการจัดการความรู้อย่างต่อเนื่องจนมีการสั่งสมประสบการณ์ที่มากพอสำหรับการนำไป
ใช้เป็นผู้สื่อความหมายการท่องเที่ยวแบบมืออาชีพ สอดคล้องกับ อติเทพ จันทร์แดง และ
พรหมภัสสร สุนทรบุญญาทิพย์ (2565) ที่พบว่า การจัดการความรู้อย่างเป็นขั้นตอนจะสร้าง

องค์ความรู้รูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับการนำไปใช้เล่าเรื่องราวให้กับนักท่องเที่ยวฟังอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

2. **องค์ความรู้จากการจัดการความรู้รูปแบบ** พบว่า วัดโพธิ์ชัยมีวิหารเป็นพื้นที่แบบรูปปั้นบนผนังด้านในวิหารทั้ง 4 ด้าน รวมถึงด้านนอกเพื่อสื่อสารเรื่องราวพุทธศาสนาให้ชาวบ้านเรียนรู้เรื่องของพระพุทธรองค์ เป็นแนวปฏิบัติตนตามแบบอย่างองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจากการสืบค้นองค์ความรู้ในกระบวนการจัดการความรู้ตามข้อมูลของ ดลนงา สุเวทเวทิน (2561) ระบุว่ารูปแบบถูกนำมาใช้เพื่อการเผยแพร่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้กับชาวบ้านที่อ่านหนังสือไม่ออกได้ใช้สายตาอ่านภาษาทางศิลปะ เมื่อได้วิเคราะห์ความรู้ที่อยู่ในรูปปั้นว่าช่างได้สอดแทรกทัศนคติและรสนิยมของช่างแบบลงไปด้วย ทั้งนี้เกิดจากการที่ช่างแบบมีความชำนาญจึงสามารถนำเรื่องพระธรรมคำสอนที่ช่างแบบมีความรู้ความเข้าใจมาสร้างเป็นแบบรูปโดยมีเป้าหมายเพื่อการให้พุทธศาสนิกชนได้กระทำความดีละเว้นความชั่วรู้จักเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาเปรียบและไม่ทำร้ายคนอื่นตามแนวทางพระพุทธรองค์ (พระครูปลัดพีระพันธ์มธุภูโธ, พระมหาวิฑูรย์สิทธิเมธี, สมุทร สงวนสิน และกาญจนพงศ์ สุวรรณ, 2562) สำหรับองค์ความรู้ที่อยู่ในเอกสารของวรรณ ภูวิจารย์ (2555) ระบุว่ารูปแบบที่ถูกนำเสนอบนผนังวิหารนั้นมีการนำเสนอความคิดเพื่อนำไปสู่การสื่อสารกับนักท่องเที่ยวให้กับรู้ถึงที่มาของการสร้างเรื่องราวผ่านเรื่องราวพุทธประวัติและวรรณกรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องดังนี้ (1) คนกับโลก สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ (2) คนกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกัน และ (3) คนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสิ่งเหนือธรรมชาติ สำหรับองค์ความรู้จากการแสวงหาที่มาจากนัยยะของรูปทรงที่ช่างแบบนำเสนอจะถูกนำมาสู่การตีความหมายของรูปแบบที่ช่วยสร้างการรับรู้ของผู้ตีความหมายสู่ผู้รับรู้เรื่องราวถึงความศรัทธาตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธรองค์เช่น การทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว การบริจาคทาน และการมีอิทธิฤทธิ์ในพระชาติต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ตามดีผลการทำงานร่วมกันจัดการความรู้ทำให้มีข้อมูลว่า การแบบรูปปั้นด้านนอกบนผนังวิหารถือว่าเป็นเทคนิคการแก้ปัญหาพื้นที่ของฝาผนังที่ว่าง ผู้มีบทบาทสำคัญอย่างเจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัดจึงลงความเห็นว่าจะมีการแบบรูปให้มีความสวยงามเหมือนกับวัดอื่นใกล้เคียง โดยเลือกเรื่องราวพุทธประวัติ หลักธรรมคำสอน วิถีชีวิตและวัฒนธรรมนำมาถ่ายทอดเพื่อสื่อสารกับญาติโยมที่มาทำบุญและไม่มีโอกาสเข้าไปด้านในสิมที่มีข้อจำกัดคือขนาดเล็ก ส่วนผู้หญิงให้ฟังเทศน์ฟังธรรมอยู่ด้านนอก สำหรับช่างแบบนั้นก็มีทั้งฆราวาสและพระสงฆ์ที่มีความรู้เชิงช่าง จากเอกสารของ ไตรเทพ สหะขันธุ์ (2562) ที่ระบุว่ารูปแบบที่ถูกแบบโดยช่างแบบนั้นถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการโน้มน้าวจิตใจพุทธศาสนิกชนให้เข้าวัดเพื่อการเรียนรู้พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ และผลของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจะทำให้สามารถรับรู้ถึงคุณค่าของความจริง ความดี และความงามที่ถูกสื่อสาร

ผ่านเส้น สี รูปว่าง รูปทรงและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ช่างแต้มนำมาสอดแทรกลงไป เช่นเดียวกับเอกสารของดลนยา สุเวทเวทิน (2561) ที่ระบุว่าอุปแต้มถูกแต้มขึ้นมาตามกรอบองค์ความรู้ในพุทธศาสนา ช่างแต้มต้องใช้ทั้งความรู้ในพุทธศาสนาและใช้ทักษะในการแต้มเพื่อให้ผู้ดูเกิดความรูสึกงามผ่านการอ่านภาษาทางทัศนศิลป์ที่น่าเสนอเรื่องราวพุทธประวัติและวรรณกรรมท้องถิ่น อย่างไรก็ตามก็ต้ององค์ความรู้ที่ค้นพบจะมีเรื่องของความคิดความหมายจากเรื่องราวที่ช่างแต้มเลือกนำมาสื่อสารและกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถนำไปใช้ในการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวได้ดังที่มีการเรียบเรียงในเอกสารของ จิงชัย ศิริธร (2561) อติเทพ จันท์แดง และพรหมภัสสร ชุณหบุญญทิพย์ (2565) ที่ระบุว่า หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักสำคัญที่ช่างแต้มมีความต้องการนำเสนอออกมาให้กับพุทธศาสนิกชนรับรู้ ส่วนเรื่องราวที่ถูกแสดงออกนั้นส่วนใหญ่จะแฝงเรื่องปรัชญาการดำเนินชีวิตตามหลักการทางพุทธศาสนา ทั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อการชี้แนะให้พุทธศาสนิกชนนำไปเป็นแนวทางการปฏิบัติสำหรับการช่วยขัดเกลาจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ดังที่ปรากฏในอุปแต้มเรื่องไตรสิกขาเกี่ยวกับศีล สมาธิ ปัญญา ที่ปรากฏในอุปแต้มเรื่องสังข์สิ้นชัย โดยช่างแต้มได้กำหนดให้สิ้นชัยเป็นตัวแทนพระโพธิสัตว์ มีอิทธิฤทธิ์ใช้อาวุธดลเองแล้ว กตัญญูต่อบุพการี มีคุณธรรมจริยธรรม เชื้อฟังผู้ใหญ่ ตั้งมั่น และเคารพในพระราชบิดา ส่วนสีโท มีลักษณะทรงพลัง กล้าหาญ มีเสียงดัง เป็นผู้ปิดเป่าภัยร้ายจากหมู่มาร มีคุณธรรม มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ซื่อสัตย์ รักษาความสัตย์ และสังข์ สามารถเรนมิติกายได้สารพัดประโยชน์ ฉลาด รอบรู้การใช้อาวุธ เป็นคนสร้างขวัญและกำลังใจไม่ให้ออแท้

การจัดการความรู้อุปแต้มวัดโพธิ์ชัยยังพบว่า ช่างแต้มมีการสร้างองค์ความรู้ทั้งภายในและด้านนอกวิหารโดยมีการนำเสนออุปแต้มที่แตกต่างกันไปเมื่อนักท่องเที่ยวมีการรับรู้จากการสื่อสารของผู้สื่อความหมายจะมีการรับรู้ถึงคุณค่าความงาม การมีประสบการณ์ดีมีค่า และอิมอกอิมใจ ผ่านเรื่องราวของพระพุทธรองค์ โดยเฉพาะเรื่องพระเวสสันดรชาดกที่ช่างแต้มหวังผลบุญกุศลที่จะเกิดขึ้นกับตนเองจึงแต้มให้งดงามมากที่สุด อย่างไรก็ตามการค้นพบความรู้ในอุปแต้มที่สร้างสรรค์และสอดแทรกภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในอุปแต้มล้วนถ่ายทอดอย่างเต็มเปี่ยมไปด้วยความศรัทธาและความตั้งใจ สะท้อนความรู้สึกนึกคิด ความสามารถ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนอีสานในสมัยก่อนที่สร้างการรับรู้ถึงในอดีตผู้คน ชุมชน ประเพณี วัฒนธรรม และเรื่องราวพุทธศาสนา จนถึงอุปแต้มที่แสดงถึงการพัฒนาลุ่มยุคแห่งความทันสมัย (Modernization) (อติเทพ จันท์แดง และพรหมภัสสร ชุณหบุญญทิพย์, 2565) ดังปรากฏบนผนังวัดโพธิ์ชัยที่เป็นอุปแต้มรถไฟ เรือกำปั่นที่แสดงเป็นสัญลักษณ์ของความรุ่งเรืองและมีความศิวิไลซ์ของประเทศขณะที่แต้มอุปแต้มนั้น (ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, 2560) อย่างไรก็ตามอุปแต้มในแต่ละพื้นที่บนผนังวิหารที่มีลักษณะและอัตลักษณ์แตกต่างกันนั้น เป็นเพราะมีการแต้มในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ทำให้มีการว่าจ้างช่างแต้มในพื้นที่หรือนอกพื้นที่ให้เข้ามาแต้มทั้งด้านในและด้าน

นอกริหารในบริเวณที่ยังไม่ได้แถม โดยช่างแถมที่เลือกนำมาแถมจะเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญแถมรูปที่มีรูปแบบเฉพาะในการทำงาน เช่น การจัดวางองค์ประกอบด้วยการลำดับเรื่องราว มีการเชื่อมโยงกับคติความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมของอีสานร่วมกับภูมิทัศน์ชุมชนไว้ด้วย (อำภา บัวระภา, 2564) ส่วนเรื่องราวหลักที่นำมาใช้ในการแถมนั้นจากเอกสารของบูรินทร์ เปล่งดีสกุล (2554) และเทพพร มังธานี (2554) ระบุว่าช่างแถมนำเรื่องพุทธประวัติ พระมาลัย ไตรภูมิ ทศชาติชาดก พระเวสสันดรชาดก อรรถกถาชาดก ปริศนาธรรม และวรรณกรรมท้องถิ่น ได้แก่ สิ้นไซ พระลักพระลาม ท้าวปาคิตต์และนางอรพิมพ์ ที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อการเรียนรู้แนวทางของพระพุทธองค์ ดังนั้นรูปแถมบนผนังวิหารจึงช่วยอธิบายเรื่องราวให้คนในชุมชนที่เข้ามาทำบุญในวัดได้เรียนรู้ความงดงามในพระจริยาวัตรของพระพุทธองค์ และยังสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืนผ่านรูปแถมเรื่องวิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่นจากการแต่งกาย การเล่นดนตรี การค้าขาย และความเป็นอยู่ของผู้คนด้วยสอดคล้องกับเอกสารของ อติญา วงษ์วาท, ดวงกมล บางซวด และชวลิต อธิปัตยกุล (2565) ที่พบว่าเรื่องราวของพระพุทธองค์ในรูปแถมเป็นแนวปฏิบัติที่ดั่งงาม มีคติสอนใจ ให้แง่คิดที่นำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตตามคตินิยมได้ อย่างไรก็ตามผลการจัดการความรู้ทำให้มีการรับรู้ร่วมกันในการนำความรู้เชิงปรัชญาในรูปแถมไปใช้ในการสื่อสารให้กับนักท่องเที่ยวได้เข้าใจถึงกุศโลบายของการแถมรูปบนผนังวิหาร เช่นเดียวกับเรื่องราวทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองที่แสดงออกผ่านรูปทหารล้วนสื่อสารความเป็นไปของยุคสมัย ดังที่ศุภชัย สิงห์ยะบุญ (2560) ระบุว่า รูปแถมอีสานได้สะท้อนสังคมท้องถิ่นอีสานในสมัยอดีต ทั้งในมิติอัตลักษณ์วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น และมิติสัมพันธ์กับอำนาจการปกครองและความทันสมัยจากกรุงเทพฯ ที่แผ่เข้าสู่ภาคอีสานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ดีกระบวนการจัดการความรู้ผ่านขั้นตอนของการแสวงหาความรู้และการจัดเก็บความรู้ทำให้เข้าใจได้ว่าในงานรูปแถมของวัดโพธิ์ชัยมีการแถมเรื่องพระลักพระลามอยู่บนผนังด้วย ซึ่งเรื่องนี้ถือว่าเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่ชาวบ้านสนใจและนิยมชมชอบ ช่างแถมจึงเลือกนำมาแถมประกอบรวมไปกับเรื่องพุทธประวัติเนื่องจากชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชนสามารถเข้าใจและเข้าถึงเรื่องราวและความงามจากความคุ้นเคยได้ง่าย ผลการค้นพบสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ไปอ้างอิงร่วมกับงานวิชาการของเทพพร มังธานี (2554) กล่าวว่าเรื่องราวพระลักพระลามนั้นไม่ได้มาจากพระไตรปิฎกโดยตรง แต่เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับวิถีชาวบ้าน ดังนั้นความรู้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทำให้เห็นว่าเรื่องราวที่นำมาแถมมีทั้งเรื่องราวที่เกี่ยวข้องเนื่องในพุทธศาสนาและวรรณกรรมท้องถิ่นที่ชาวบ้านนิยมก็ถูกนำมาใช้ในการแถมด้วยเช่นกัน และยังมีการค้นพบว่ารูปแถมบนผนังวิหารทั้งด้านนอกและด้านในวัดโพธิ์ชัยนั้นมีการแถมแบบภาพเล่าเรื่องไม่มีการแบ่งฉากแบ่งตอนของเรื่องราว ทั้งนี้

อาจเป็นรสนิยมการแต้มซูปในช่วงเวลานั้น ซึ่ง บุรินทร์ เปล่งดีสกุล (2554) และกิตติธันต์ ญาณพิสิษฐ์ (2560) กล่าวว่าซูปแต้มบางวัดอาจไม่ได้กรอบภาพแบ่งเรื่องราว แต่อาจแก้ปัญหาด้วยการปล่อยพื้นที่ว่างรอบภาพและเขียนอักษรไทยน้อยแทรกไว้ถือว่าเป็นรสนิยมของเชิงช่าง ในช่วงเวลานั้น ส่วนพิทักษ์ น้อยวังคลัง (2549) กล่าวว่าซูปแต้มอีสานมีลักษณะภาพเล่าเรื่อง องค์ประกอบในซูปแต้มเด่นเท่าเทียมกันทั้งผนัง ดังนั้นซูปแต้มบนผนังจึงขาดส่วนประธานหลัก แต่ช่างแต้มได้แต้มซูปแบบผสมผสานความหลากหลายอยู่ในพื้นที่เดียวกัน จึงเห็นว่าช่างแต้ม อาจไม่เคร่งครัดกับการแต้มตามแบบแผนอย่างช่างเมืองหลวงที่ปรากฏอยู่บางพื้นที่ของวิหาร ที่แต้มมาก่อน จึงเป็นข้อดีให้ช่างแต้มมีอิสรภาพในการวางเรื่องราวและองค์ประกอบได้อย่าง อิสระ สอดคล้องกับนงนุช ภูมาลี (2553) ที่กล่าวว่าซูปแต้มไม่มีกฎเกณฑ์การแต้มที่ตายตัว เน้นอิสรภาพของช่างแต้มเป็นหลัก สำหรับซูปแต้มวัดโพธิ์ชัยเป็นวัดสำคัญจึงมีช่างภาคกลาง มาร่วมเขียนด้วย รูปแบบของซูปแต้มจึงมี 2 ลักษณะคือแบบเมืองและแบบท้องถิ่น ดังนั้นรูปแบบความงามของซูปแต้มจึงสะท้อนผ่านทักษะ รสนิยม ความเชื่อ ประสบการณ์ของผู้แต้มด้วย ทั้งนี้ พิทักษ์ น้อยวังคลัง (2549) และสุพาสน์ แสงสุรินทร์ (2558) กล่าวว่าช่างแต้มจะสร้างความงามผ่านรูปทรงที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อนทั้งรูปมนุษย์ อมนุษย์ ภาพสัตว์ อาคารสิ่งก่อสร้าง ทิวทัศน์ และท้องฟ้าอากาศจะมีลักษณะแบนไม่แสดงมิติ ตื้น ลึก หนาบาง แต่ก็มีกรสร้างมิติ ด้วยการทับซ้อนรูปทรง หรือส่วนที่อยู่ด้านหลังของผนังคือระยะหน้า ด้านบนผนังคือระยะไกล ส่วนการแต้มสีภายในรูปทรงและตัดเส้นรอบรูปทรงจะทำให้แยกมิติของภาพได้ ลักษณะภาพ นั้นช่างแต้มใช้มุมมองสูง มีการสร้างความแตกต่างของคนด้วยสีและเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การแต้มไม่คำนึงสัดส่วนของรูปทรงต่าง ๆ ในซูปแต้มที่มีต่อกันตามความเป็นจริง โดยช่างแต้มเชื่อว่า ทุกองค์ประกอบล้วนออกมาจากสิ่งที่เคยเห็นมาก่อน ดังนั้นกระบวนการการจัดการความรู้ ซูปแต้มจะช่วยให้ค้นพบความรู้ที่แฝงอยู่ในผลงานทั้งรูปแบบ เทคนิควิธีการและเรื่องราว จาก เอกสารของอดิญา วงษ์วาท, ดวงกมล บางชวด และชวลิต อธิปัตยกุล (2565) และอำภา บัวระภา (2564) ระบุว่า ซูปแต้มช่วยสื่อสารถึงเป็นภูมิปัญญาที่ช่างแต้มนำเสนอการคิดค้น สีและวัสดุอุปกรณ์ วิธีการแต้มและการจัดวางโครงสร้าง และการสร้างองค์ความรู้เรื่องสีจาก ธรรมชาติที่นำมาแต้ม เช่นต้นครามให้สีคราม ยางต้นรงให้สีเหลือง ดินแดงประสานกับยางบง ให้ค่าสีแดงและสีน้ำตาลแดง สีเขียวผสมระหว่างสีครามและสีเหลือง ส่วนสีดำจากเขม่าไปนํามาบดปนให้ละเอียด และมีการใช้หมึกแท่งจากจีน สีขาวจากการฝนหอยก็ สำหรับตัวประธาน ระหว่างสีกับผนังนั้นช่างแต้มใช้ยางบงจากเปลือกบง นำมาบดให้ละเอียดแล้วตากแห้ง ผสมกับ ผงปูนที่มาจากขี้กอนิทรที่เผาไฟจนสุกนำมาบดให้ละเอียดผสมกับน้ำจนเหนียวจากนั้นจึงใช้ทา ผนัง และบางวัดมีการใช้ยางมะตุมผสมน้ำนำมาผสมสีฝุ่นที่บดละเอียดแล้วเพื่อให้สียึดเกาะผนัง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

การจัดการความรู้รูปแบบนี้เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนที่ชัดเจน ดังนั้นองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานการท่องเที่ยวจังหวัดเลยสามารถนำองค์ความรู้จากการวิจัยมาพัฒนาต่อยอดกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมให้ข้อมูลให้พัฒนาเป็นผู้สื่อความหมายการท่องเที่ยวของชุมชน พร้อมทั้งการจัดตั้งกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอำเภอนาแห้ว โดยมีการแต่งตั้งบุคลากรภาครัฐเข้ามาช่วยหนุนเสริมและเป็นพี่เลี้ยงตลอดระยะการดำเนินการ จนกว่าชุมชนจะสามารถเรียนรู้ สื่อสารองค์ความรู้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยและพัฒนาการจัดการความรู้สำหรับการสร้างสื่อการเรียนรู้และการท่องเที่ยวของวัดโพธิ์ชัย บ้านนาพึ่ง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลยที่เชื่อมโยงกับพื้นที่อื่น ๆ ของอำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

เอกสารอ้างอิง

- กิตติธันต์ ญาณพิสิษฐ์. (2560). สถานภาพอุปถัมภ์อีสานศึกษา: อดีตจนถึงปัจจุบัน. *วารสารการบริหารปกครอง*, 6(ฉบับพิเศษ), 156- 173.
- คณาพิทย์ ศรีวะรมย์. (2562). แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้. *วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย*, 1(4), 41-50.
- ชมพู เนินหาด, สุชาติ นิมวัฒนากุล และปาลีรัฐญ์ สุสิริสวัสดิ์. (2561). การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาคน พัฒนางานอย่างสร้างสรรค์: กรณีศึกษาบุคลากรสายสนับสนุนวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี. *วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้าจันทบุรี*, 29(2), 217-230.
- จิงชัย ศิริธร. (2561). การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมอุปถัมภ์ในการออกแบบกราฟิกเพื่อส่งเสริมการออกกำลังกายในกีฬาขอนแก่นมาราธอนนานาชาติ 2019. *วารสารการพยาบาลและการดูแลสุขภาพ*, 30(3), 233-241.
- ดลนaya สุเวทเวทิน. (2561). *ถอดรหัสอุปถัมภ์พัฒนาชุมชน*. <https://www.thaihealth.or.th/Content/42398>.
- ไตรเทพ สหะจันทร์. (2562). *ศึกษาอัตลักษณ์และความเชื่อในจิตรกรรมฝาผนังแบบพื้นบ้านเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์* [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เทพพร มังธานี. (2554). อุปถัมภ์ในลัทธิอีสาน: ภาพสะท้อนความหลากหลายของลัทธิความเชื่อ. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 3(1), 40-54.
- นนุช ภูมาลี. (2553). ภาพเจดีย์จุฬามณีในงานอุปถัมภ์อีสาน. *วัฒนธรรมศิลปะ*, 5(1), 73-135.
- บวร ชมขุนศรี และ บุญทัน ดอกไธสง. (2562). การจัดการความรู้. *วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทัศน์*, 5(1), 89-102.
- บุรินทร์ เปล่งดีสกุล. (2554). พัฒนาการจิตรกรรมฝาผนังอีสานกรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น มหาสารคามและจังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 3(1), 84-113.
- ปรัชญา เหลืองแดง. (2563). การจัดการความรู้งานศิลปกรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นในวัดเทวสังฆารามเพื่อการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา. *วารสารมนุษยสังคมปริทัศน์*, 22(1), 144-163.

- ปาริชาติ กัณหาทรัพย์, สุภัคกาญจน์ จิวาลักษณ์, และสุริยา คำกุนะ. (2565).แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์. *Journal of Modern Learning Development*, 7(11), 553-564.
- พระครูปลัดที่ระพันธ์ธมฺมุฑโฒ, พระมหาวิฑูรย์สิทธิเมธี, สมุทฺร สงวนสิน, และกาญจนพงศ์ สุวรรณ. (2562). พุทธจิตรกรรม: ประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารมหาจุฬานาครทรรณ*, 6(10), 5272-5285.
- พระมหาพีรพันธ์ ธมฺมุฑโฒ (ตรีศรี). (2559). การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าอุปถัมภ์เชิงพุทธศิลป์ในสิมวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึ่ง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย. *ธรรมทรรณ*, 13(3), 97-108.
- พิทักษ์ น้อยวงศ์. (2549). ดำเนินมโตรงูมิในจิตรกรรมฝาผนังโบสถ์อีสาน. *วารสารสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ*, 38(2), 283-300.
- พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์. (2560). การจัดการความรู้. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 11(23), 79-96.
- มนัส จอมปรุ และสุชาติ เกาทอง. (2562). อุปถัมภ์อีสาน: การวิเคราะห์รูปและความหมายจากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การตกแต่งพื้นที่ฝาผนังสิมร่วมสมัยอีสาน. *วารสารมนุษยสังคมปริทัศน์*, 21(2), 100-139.
- วรพรรณ ภูวิจารณ์. (2555). *จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึ่ง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย*. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุญดี. (2560). จิตรกรรมฝาผนังพุทธอุโบสถอีสานในบริบทหลังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นสมัย ประเทศสยาม. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม*, 5(2), 41-50.
- สมพงษ์ ทิมแจ่มใส. (2551). อุปถัมภ์วัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 1(1), 82-90.
- สุกานดา ถิ่นฐาน และอนุชา แห่งเกสร. (2565). ปัจจัยที่ส่งเสริมการสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในบริบทการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์-วัฒนธรรม กรณีศึกษา เส้นทางรถไฟสายมรณะ จังหวัดกาญจนบุรี. *ศิลปกรรมสาร*, 15(2), 89-105.
- สุพาสน์ แสงสุรินทร์. (2558). จิตรกรรมฝาผนังอีสาน “อุปถัมภ์” จากความเชื่อรกรภูมิสู่รูปแบบและคุณค่าศิลปกรรม. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 7(1), 84-109.
- อดิเทพ จันทร์แดง และพรหมภัสสร ชุนบุญญทิพย์. (2565). แนวทางการปรับใช้องค์ความรู้การเล่าเรื่องอุปถัมภ์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาอุปถัมภ์สิมวัดพุทธสีมา อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 41(6), 171-182.

- อดุลย์ หลานวงศ์, พระมหาโยธิน โยธิโก และพระภานุวัฒน์ จันทพุดโน. (2563). ชูปแต้ม อีสาน: การจัดการของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม. *Journal of Modern Learning Development*, 5(5), 158-168.
- อติญา วงษ์วาท, ดวงกมล บางขวด และชวลิต อธิปัตย์กุล. (2565). แนวทางการสืบทอดคุณค่าชูปแต้มอีสาน: วัดท่าเรือ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารราชพฤกษ์*, 20(1), 142-155.
- อรัญ วาณิชกร. (2559). การศึกษาจิตกรรมไทยเพื่อบูรณาการและส่งเสริมภาพลักษณ์การแพทย์แผนไทย. *ศิลปกรรมสาร*, 11(1), 187-216.
- อำภา บัวระภา. (2564). ความสัมพันธ์ของชูปแต้มกับภูมิทัศน์ชุมชน. *วารสารสถาปัตยกรรม การออกแบบและการก่อสร้าง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 3(1), 29-40.